

Asia: VN/27681/2025

Lausuntopyyntö sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain kehittämistarpeiden arviomuistiosta

Lausunnonantajan lausunto

Kommenttinne arviomuistion luvusta 5 (Valvontalain 1 luku Yleiset säännökset)

Kehitysvammaliitto kiittää pyynnöstä lausua asiassa. Kehitysvammaliiton kohderyhmänä ovat kehitysvammaiset ihmiset ja muut oppimisessa, ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa tukea tarvitsevat ihmiset. Maassamme on noin 50 000 kehitysvammaista ja noin 120 000 puhevammaista ihmistä sekä arviolta 632 000–812 000 selkokieltä tarvitsevaa henkilöä.

Kehitysvammaliitto edistää kehitys- ja puhevammaisten ihmisten tasa-arvoa ja osallistumista yhteiskunnassa, kehittää palveluja sekä edistää alan tutkimusta. Liitto edustaa yli 90 jäsenorganisaatiota, jotka toimivat vammaisten ihmisten hyväksi.

Kehitysvammaliitto kannattaa soveltamisalan laajentamista koskemaan omaishoidon ja toimeksiantosopimusperustaisen perhehoidon valvontaa, jotka ovat kasvava palvelumuoto hyvinvointialueilla.

Myös digitaalisten palveluiden osalta valvontaa tulisi selkeyttää tulevassa lainsäädännössä. Kehitysvammaliitto näkee hyvänä, että arviointimuistiossa on kiinnitetty tähän huomiota.

Kommenttinne arviomuistion luvusta 6 (Valvontalain 2 luku Palveluntuottajaa ja toimintaa koskevat edellytykset)

Palveluntuottajaa ja toimintaa koskevat edellytykset koetaan jäykiksi ja paikoin muodolliset vaatimukset heikentävät mahdollisuuksia ratkaisuihin, jotka vastaavat asiakkaiden tarpeisiin yksilöllisesti, joustavasti ja tarkoituksenmukaisesti.

Johtamista ja vastuuhenkilöitä koskevat vaatimukset vaikeuttavat rekrytointeja tilanteessa, joissa työntekijöiden saatavuus on paikoin vaikeaa. Johtajatehtäviin hakeutuu esimerkiksi tehtävään sopivia henkilöitä, joilla on vahvaa ja soveltuvaa johtamiskokemusta esimerkiksi lastensuojelusta, mutta joita ei voida hyödyntää vammaisalan kokemuksen puuttumisen vuoksi.

Ongelmana on lisäksi, että henkilöstöä koskeva sääntely ohjaa toimintaa rakenteiden eikä asiakkaiden tarpeiden mukaan. Esimerkiksi yhteisöpedagogien tai nuorisotyön osaamista ei voida hyödyntää, koska ne eivät sisälly henkilöstömitoitukseen hyväksyttäviin ammattiryhmiin. Tämä kaventaa mahdollisuuksia räätälöidä moniammatillisia asiakkaiden tarpeisiin vastaavia työyhteisöjä.

Kommenttine arviomuistion luvusta 7 (Valvontalain 3 luku Palveluntuottajien ja palveluyksiköiden rekisteröinti)

Palveluntuottajien ja palveluyksiköiden rekisteröinnissä pienetkin muutokset henkilöstörakenteessa edellyttävät uutta rekisteröintiä tai olennaisen muutoksen hakemista, vaikka toiminnan sisältö ei todellisuudessa muuttuisi. Esimerkiksi kehitysvammaisten ihmisten asumisyksiköiden henkilöstörakenteessa tietylle määrälle sosionomeja tai lähihoitajia ei ole lainsäädännöllistä perustetta, vaan vaatimukset perustuvat siihen, miten henkilöstörakenne on ilmoitettu rekisteröinnissä ja tätä käsitellään sitovana normina. Seurauksena henkilöstömuutokset, kuten sosionomin vaihtuminen lähihoitajaksi, johtavat uudelleen rekisteröintiin, vaikka muutos ei vaikuta ammattihenkilöiden määrään ja palvelun laatuun. Tämä aiheuttaa merkittävää hallinnollista taakkaa ja vaikeuttaa ammattihenkilöiden joustavaa rekrytointia.

Rekisteröinnissä samoja tietoja joudutaan toimittamaan useille eri viranomaisille. Tämä lisää päällekkäistä työtä ilman, että se selvästi parantaa palvelujen laatua tai turvallisuutta. Rekisteröintikäytäntöjä tulisi yksinkertaistaa ja yhdenmukaistaa sekä rajata rekisteröintivaatimukset todellisiin olennaisiin muutoksiin.

Haasteena ja huolena on lisäksi tulkinta, jossa sosiaalihuollon asumisyksiköissä toteutettavia terveyteen liittyviä toimenpiteitä kuten lääkkeiden jakamista, haavanhoitoa, verenpaineen mittausta ja katetrointia pidetään terveyspalveluina, jotka edellyttäisivät erillistä terveydenhuollon rekisteröintiä ja tältä osin päivittäiskirjausten tulkitsemista ja kirjaamista terveydenhuollon asiakastiedoksi. Sosiaalihuollon näkökulmasta kyse on kuitenkin vammaispalvelulain asumisen tuen (18 §) mukaisista itsehoidollisista toimenpiteistä ja niiden toteuttamiseen tarvittavasta avusta ja tuesta.

Kommenttine arviomuistion luvusta 8 (Valvontalain 4 luku Omavalvonta)

Omavalvonnan haasteeksi koetaan sen etääntyminen arjen työstä ja tehtävästään edistää arjen laatua ja toiminnan kehittämistä. Omavalvontasuunnitelmat ja niihin liittyvät raportit muodostuvat

raskaiksi ja epäkäytännöllisiksi asiakirjakokonaisuuksiksi, joihin hyvinvointialueet edellyttävät toisistaan poikkeavia ja yksityiskohtaisia sisältöjä. Palveluntuottajat, jotka toimivat usealla hyvinvointialueella joutuvat lisäämään omavalvontaan eri alueiden vaatimukset, mikä kasvattaa asiakirjakokonaisuutta. Tämä johtaa tilanteeseen, jossa omavalvonta ei enää toimi arkea ohjaavana välineenä, vaan raskaana ja irrallisena hallinnollisena velvoitteena.

Omavalvonnan seurantaveloitteet ja useita kertoja vuodessa tehtävät raportoinnit koetaan ylimoitetuiksi. On epäselvää, ketä varten raportteja laaditaan ja hyödynnetäänkö niitä käytännössä. Tämä vie aikaa työltä, jonka tulisi kohdistua suoraan asiakkaiden tukemiseen.

Useita kertoja vuodessa tapahtuva raportointi vie merkittävästi aikaa ja resursseja eikä raporttien käytöstä tai vaikuttavuudesta ole tietoa. Omavalvonta näyttäytyy tällöin enemmän velvoitteena, jolla osoitetaan sääntöjen noudattamista, kuin välineenä toiminnan kehittämiseen.

Omavalvonnan vähimmäissisältö ja vaatimukset tulee määritellä valtakunnallisesti yhdenmukaisemmin, jotta omavalvonta voi toimia arkea tukevana välineenä eikä päällekkäisen hallinnollisen työn lähteenä. Omavalvonnan tulee nousta kodeista ja arjen tilanteista, joissa ihmiset elävät. Asiakkaiden kokemukset, osallisuus ja arjen sujuvuus tulee nostaa omavalvonnan keskiöön. Raportoinnin tiheyttä tulisi keventää ja kohdentaa raportointi olennaisiin laatu- ja turvallisuuskysymyksiin.

Kehitysvammaliitto kannattaa, että valvontalain mukainen rikostaustan selvittämismääräyksiin ja -oikeus laajennetaan koskemaan myös muita, kuin palveluntuottajaan työ- ja virkasuhteessa olevia työntekijöitä.

Kommenttine arviomuistion luvusta 9 (Valvontalain 5 luku Viranomaisvalvonta)

Palveluntuottajat kokevat viranomaisvalvonnan kohdistuvan usein asiakirjoihin ja raportointiin sen sijaan, että tarkasteltaisiin yksiköiden todellista toimintaa, arkea ja palvelujen käyttäjien kokemuksia. Valvontakäynneillä omavalvontasuunnitelmia käydään yksityiskohtaisesti läpi, mutta asukkaiden arjen, työntekijöiden työn ja vuorovaikutuksen tarkastelu jää vähäisemmäksi. Tämä kaventaa omavalvonnan merkitystä palvelujen laadun varmistamisessa. Valvontakäyntiin vaaditaan valmistautumaan liitteillä, jotka eivät ole yksikön tavanomaista raportointia. Valvonta tulisi rakentaa pohjalle, joka palvelee yksikön tavanomaista toimintaa. Myös päällekkäisyys valvonnan lomakkeista tulee poistaa.

Valvonnan ongelmakeskeisyyden koetaan heikentävän luottamusta ja estävän avointa keskustelua haasteista jo varhaisessa vaiheessa. Valvonnan tulisi olla nykyistä selkeämmin ohjaavaa, ennakoivaa ja kehittävää. Lisäksi valvontakäytännössä on alueellisia ja viranomaiskohtaisia tulkinta- ja vaatimuseroja, mikä lisää epävarmuutta ja kuormitusta.

Valvonnassa tulisi painottaa todellista toimintaa, arkea ja palvelujen sisältöä asiakirjojen teknisen tarkastamisen sijaan. Sisällöissä tulee huomioida YK:n vammaisten ihmisten oikeuksien komitean Suomelle syksyllä 2025 antamat suositukset. Lisäksi sääntelyä ja toimintaa tulee kehittää suuntaan, jossa avoimuus, varhainen ongelmien esiin tuominen ja kehittävä ote ovat mahdollisia.

Lisäksi on varmistettava, että viranomaisvalvontaa toteuttavilla toimijoilla on riittävät resurssit ja osaaminen toteuttaa valvontaa ohjauksellisesti ja toimintaa tukevasti myös toiminnan sisältöjen ja laadun näkökulmasta.

Kommenttine arviomuistion luvusta 10 (Valvontalain 7 luku Erinäiset säännökset)

-

Kommenttine arviomuistion luvusta 11 (Valvontalain 8 luku Voimaantulo)

-

Kommenttine arviomuistion luvusta 12 (Erinäiset kysymykset)

Asiakas- ja potilasturvallisuuteen ja valvontaan liittyvässä sääntelyssä, toiminnassa ja niiden kehittämisessä on tärkeä tunnistaa ja estää sosiaalihuollon ja terveydenhuollon käytäntöjen sekoittuminen.

Ongelmana nykytilanteessa on, että sosiaalihuollon palveluihin tuodaan terveydenhuollon kaltaisia kirjaamis-, valvonta- ja toimintakäytäntöjä, jotka eivät vastaa vammaisten ihmisten arkea ja elämää palveluyksiköihin sijoittuvissa kodeissa. Esimerkiksi sosiaalihuollon palveluja tuottaville tahoille on ilmoitettu, että jatkossa asumisyksikössä tulisi tehdä asukkaiden tarvitsemat näytteenotot, jotka on aiemmin hoidettu terveyskeskuksissa. Tämä suuntaus on huolestuttava, koska asumispalveluissa on kyse ihmisten tavallisesta elämästä ja kodista.

Kehitysvammaisten ja vammaisten ihmisten arki ja niitä tukevat palvelut eivät ole terveydenhuollollisia, vaan liittyvät YK:n vammaissopimuksen mukaisesti itsenäisen elämän ja osallisuuden tukemiseen yhteisössä. Lainsäädännön ja valvonnan tulee tukea tätä.

Muut kommenttine arviomuistiosta

Kehitysvammaliitto korostaa, että valvonnassa ja sääntelyn kehittämisessä tulee tunnistaa sosiaalihuollon palveluiden ominaisuus ja erot terveydenhuollon palveluihin. Kehitysvammaliitto näkee suurena riskinä, että sosiaalihuollon palveluihin tuodaan sellaisia terveydenhuollon valvontaan ja toimintaan liittyviä käytäntöjä, jotka eivät sinne sovi.

Arviomuistiossa palvelun käyttäjien näkökulma, yksilöllinen elämä, osallisuus ja itsemääräämisoikeus jäävät vähäisiksi. Valvonnan ja sääntelyn tulisi ensisijaisesti mahdollistaa laadukkaat ja yksilölliset palvelut. On huolehdittava siitä, että sääntely ei estä joustavia ja inhimillisiä ratkaisuja kehitysvammaisten ihmisten asumispalveluissa eikä valvonnan rakenteet ohjaa palveluja takaisin laitosmaisuuuteen.

Rieppo Susanna
Kehitysvammaliitto